

SEZAI KARAKOÇ'UN BİYOGRAFİK/MONOGRAFİK KİTAPLARINDA ESTETİK ÖZELLİKLER*

AESTHETIC FEATURES IN BIOGRAPHIC/MONOGRAPHIC BOOKS OF SEZAI KARAKOÇ

Öz

Biyografi türü, insanoğlunun yeryüzündeki yolculuğu esnasında bıraktığı izleri, eylemlerin arkasında yatan düşüncelerin kavranıp aktarılmasına dayalı bir yazma biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple sanatçılar ve yazarlar yaşamları ile topluma mal olmuş şahsiyetlerin yaşamlarını düşünce geliştirmek için aktarma tercihinde bulunurlar. Sezai Karakoç'un şiir, hikâye, tiyatro gibi edebî eserlerden oluşan bir külliyyatının yanında İslam, sanat, edebiyat, medeniyet, ekonomi gibi birçok konuyu odağa alan bir düşünce eserleri külliyyatı vardır. Bu külliyyat içinde *Mehmed Âkif*, *Yunus Emre* ve *Mevlânâ* isimli inceleme kitapları bir şairin kaleminden çıkan biyografi ve inceleme eserleri olarak dikkat çekicidir. Karakoç'un *Yitik Cennet* adlı eseri de edebî bir peygamberler tarihi yorumu olarak değerlendirilebilir.

Bu tebliğde Karakoç'un *Yunus Emre*, *Mevlânâ*, *Mehmed Âkif* ve *Yitik Cennet* eserlerinde kurduğu estetik ve sembolik yapının düşünsel arka planı yorumlanmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Yunus Emre*, *Mevlânâ*, *Mehmed Âkif*, *Yitik Cennet*, biyografi, Sezai Karakoç.

Abstract

The genre of biography can be considered as a form of writing based on comprehending and transferring the traces left by human beings during their journey on earth and the thoughts behind their actions. For this reason, artists and writers prefer to convey the lives of personalities who have become public figures with their lives in order to develop thoughts. Sezai Karakoç has a corpus of literary works such as poems, stories and plays, as well as a corpus of thought works focusing on many subjects such as Islam, art, literature, civilisation and economy. Within this corpus, the books of *Mehmed Akif*, *Yunus Emre* and *Mevlânâ* are noteworthy as biographical and analytical works written by a poet. Karakoç's *Paradise Lost* can also be considered as a literary interpretation of the history of prophets. In this paper, the intellectual background of Karakoç's aesthetic and symbolic structure in *Yunus Emre*, *Mevlânâ*, *Mehmed Akif* and *Yitik Cennet* (*Paradise Lost*) works will be interpreted.

Keywords: *Yunus Emre*, *Mevlânâ*, *Mehmed Akif*, *Yitik Cennet* (*Paradise Lost*), biography, Sezai Karakoç.

Muhammed HÜKÜM

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya,
Türkiye.

ORCID: 0000-0002-7308-3033

E-mail: muhammedhukum@
sakarya.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 05.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.09.2022

Kaynak Gösterim / Citation:
Hüküm, Muhammed. "Sezai
Karakoç'un Biyografik Monografik
Kitaplarında Estetik Özellikler",
Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.
14/28, 001-028.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.518>

* Bu makale 26-28 Mayıs
2022 tarihleri arasında Dicle
Üniversitesi'nde düzenlenen
"Uluslararası Sezai Karakoç
Sempozyumu"nda sunulmuş tebliğin
genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş
hâlidir.

Extended Summary

Focusing on human life in conveying feelings, values, thoughts, and judgments is an ancient written and oral expression method because the narrative gains consistency through "human" and his story. Epics, tales, stories of the prophets, anecdotes, and wits can exemplify this type of transfer in some aspects. Such transmissions focusing on human life in the modern world are classified under monography and biography genres. In Güncel Türkçe Sözlüğü (Contemporary Turkish Dictionary) of the Turkish Language Association, the term "monograph," translated from French into Turkish, is defined as "an examination written on a special subject or issue in scientific fields."

On the other hand, biography means "curriculum vitae." These two terms are sometimes used interchangeably. In the description of the monograph, the focus is on a "special subject," while it is the story of life in the biography.

Biographies and monographs are genres that are closer to the explanatory way of speaking rather than literary expression in terms of the turn of phrase and wording. It can be thought that this convergence is related to the sense of reliability and the domination that the scientific discourse creates. Literary discourse has a different position with its focus on emotional intensity and aesthetics.

In addition to being a poet, Sezai Karakoç is a writer who has written prose with intellectual intensity. *Yunus Emre* (1965), *Mehmed Âkif* (1968), *Mevlâna* (1988), and *Yitik Cennet* (Paradise Lost) (1974) are Sezai Karakoç's books having biographical/monographic features. It is possible to say that, apart from the value transmission of the people's biographies focused on books and didactic components, the turn of phrase also shows strikingly different characteristics. These stylistic features, consistently embodied in all books with genuine qualities, point to where Karakoç's world of thought and aesthetic sensitivity meet.

The genre of biography is considered to be appropriate for "idealistic" intellectuals and poets. As biographies are written with the assumption

that the influence of an individual on society is strong, romantic and epic perspectives are used with a conviction that individuals can change the world from this perspective. For this reason, biography books written by the artists bears witness to a romantic and epic appeal. Hence these biographies can even be considered literary works in terms of style. Therefore those reading these life-stories can also grasp the world's metaphysical aspects.

Sezai Karakoç acts with the idea that a person can change the world in his poems, articles, and thought books. According to Karakoç, a person is responsible for his environment and the society he lives in. He invites people to an ideal life through the figures of artists and "prophets." For this reason, Sezai Karakoç wrote some of his books in the "biography" genre. The books that Karakoç wrote in the genre of biography can also be considered "monographies." These books focus on a particular subject besides reflecting on the lives of important people. Karakoç primarily examines the historical and social conditions of the period in his biographical works. He then reflects on the potential of human beings as individuals to change these conditions. According to him, prophets and artists are the people who should be taken as an example in order to activate this potential. Because prophets and artists comprehend the world and conditions with a metaphysical perspective, this perspective also affects their lives. Therefore, people who read their life stories can also grasp the world's metaphysical aspects.

In his book *Yunus Emre*, written in 1965, Karakoç focuses on the life and poetry of the great Turkish poet Yunus Emre. As in other biography books, he interprets the social and historical situation of the period at the beginning of the book. His aim is to make visible the ideal human type that emerges from this particular account, establishing a new relationship between history and men. It focuses on the legendary events in Yunus Emre's life. It draws attention to the symbolic meanings of these events.

In his work, *Mehmed Âkif* (1968) focuses on a period closer to the present. In the book, the social and political situation of the Ottoman

Empire in the period leading to its collapse is again examined through the life of a poet. The life story of Mehmed Âkif, an essential intellectual and poet, also provides important information about the intellectual life of the period.

The book *Mevlâna*, published in 1988, also focuses on Mevlâna, a critical Islamic thinker and poet. Mevlânâ's poetry thought and his influence on his age is explained in the book. Sezai Karakoç draws attention to the fact that the period in which Mevlânâ lived was a critical breaking period for Eastern societies. In such an age, Karakoç attaches great importance to the fact that a poet is effective enough to change the world of thought in the community. It is also vital for Karakoç that a poet made a tremendous social change.

Karakoç's last book, which we consider a biography/monography, is called "Lost Paradise." The book was published in 1974. Paradise Lost is a brief history of the prophets. In the book, interpretations are made on the life stories of some prophets who lived from the Prophet Adam to the last Prophet Muhammad. The lives of the prophets Adam, Noah, Abraham, Yusuf (Joseph), Yahya (John the Prophet), Jesus, and Zechariah, are handled with symbolic dimensions based on the holy books. The last Prophet described in the book is Muhammad. While depicting the last Prophet Muhammad, Karakoç also describes the last level reached in the entire history of humanity.

Sezai Karakoç establishes links between historical periods and social events in all his books that feature biography/monography. He prefers to tell the people he tells about his life in the conditions of his own time. In this way, it first creates a realistic view. Karakoç believes in the importance of individual efforts, especially in repairing social collapses and building a new society. However, the people he examined in his books; were not politicians, philosophers, scientists, prophets, and poets because Karakoç believes that prophets and poets provide a metaphysical awakening in society through words. Because for Karakoç, what makes societies healthy is the civilization they built with their values and beliefs. Word and belief form the soul of civilization.

Giriş

İnsanoğlunun dünya üzerindeki düşünsel girişimlerinin nihai hedefi, yaşamını oluşturan eylemlerdir. Bu seçime dayalı eylemler, kişilerin şahsiyetlerini ortaya çıkararak onların hayatlarının bir örnek olarak tarihe mal olmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında biyografi türü tarih, edebiyat ve sosyoloji gibi bilim dallarının yanında estetik ve sanatla da anlamlı ilişkiler kurma potansiyeline sahip bir yazı türüdür. Kısaca yaşamöyküsü olarak tanımlanabilecek biyografi türü, tarafsızlık ve hayranlık arasındaki bir çizgide oluşur. Çünkü hayatı anlatılacak kişi, sıradan yönleri ile ifade edildiğinde türün anlamı ve yansıtacağı hayatta önerdiği nitelikler ortaya çıkamaz. Bu sebeple açıklayıcı yazı türleri için önerilen tarafsızlık, estetik söyleyişi hedefleyen biyografiler için bazı eksikliklere ve boşluklara neden olabilir. Bireysel anılar ve kamuoyu tarafından çok bilinmeyen anekdotların biyografilerde ifadesi, ilgi çekici noktalar oluştursa da bu biyografinin sadece bir yönünü ifade eder. Biyografilerde asıl amaç yaşamı anlatılmaya değer bulunan kişinin ruhundaki veya zekâsındaki sıra dışılıkların izini sürmektir. Bu sıra dışı özellikler bir yaşamöyküsünü insanların ilgilenebileceği veya onlar için örnek olabilecek noktaya taşır. Bu biçimde okuyucular bu şahsiyetleri anlayacak ve belki de onların yaşam tecrübelerinden hareketle kendi hayatlarına yön vereceklerdir. Bu yönü ile biyografi yazarlarının eğitsel ve ahlaki bir amaçları olduğu da dikkate alınmalıdır. Karakoç'un monografik/biyografik eserlerinde temel amaç, İslam'ın yeryüzündeki temsilcilerinin ruhunu kavramak olarak tespit edilebilir.

Sezai Karakoç'un şair olarak da düşünce adamı olarak da en önemli tavırlarından biri ruhçu/özcü bir bakış geliştirebilmesidir. Bu anlamda metafizik, sanatkârda temel bir ilke ve metot olarak kendini gösterir (Baş 76). Özellikle *Edebiyat Yazıları I* adlı kitabının girişinde Tanrı ve ahiret inancı, ölüm ötesi ve dünyadan görünüşü gibi noktalardan sembollerle bu dünyaya ait yepyeni bir bakış açısı getirir. Metafiziğin bu özellikleri ile Karakoç'un yazma ve olayları yorumlama stratejisinin de odağında yer aldığını belirtmek gerekir. Karakoç, eserlerinde "kendi varoluşuna ve insaniliğine dair endişe taşıyan okura metni anlaması, hatta tamamlaması için davetiye çıkarır ve 'hareketli' yapısı ile onu

eserin içinde dâhil eder" (Tüzer 321). Bu tavır şiirsellikten ve metafizik bakıştan destek alır. Şiirlerinde ve düzyazılarında odağa aldığı kişilerin ve hayatların hemen hepsinde metafizik bakış geliştirme amacıyla soyutlamalardan ve sembollerden istifade edildiği gözlemlenebilir. Hızır, Taha, Mona Roza gibi şahsiyetlerin hepsi gelenekle kuvvetli bağları olan metafizik düşünceye kapılar arayan semboller olarak düşünülmelidir. Taha, içsel sarsıntıları ile dış dünyanın cazibelerine karşı geliştirilen pratik çatışmayı (Kanter 280) Hızır, gaybın ve kaderin ideal çerçevesini, Mona Roza ise "beşerî aşktan ilahi aşka yönelişin modern yüzünü" (Tuncer 443) temsil eder.

Sezai Karakoç'un monografi/biyografi türündeki *Yunus Emre* (1965), *Mehmed Âkif* (1968) ve *Mevlâna* (1988) isimli kitaplarının ilk ikisi devam etmesi planlanan bir serinin ilk örnekleridir:

"Karakoç, o zaman yayıncı olan arkadaşı Mehmet Şevket Eygi ile bir anlaşma yaparak Türk edebiyatının klasikleri sayılan şahısların hayatlarını, eserlerini ve eserlerinden seçmeleri içeren tipik küçük monografik kitaplar hazırlamaya karar vermiştir. Ancak başkasına bağlı olmak gibi bir mizaca sahip olmadığı için Karakoç bu projeyi yürütememiş, bu projeden geriye söz konusu iki kitap kalmıştır. Mevlâna ise bahsedilen projeden bağımsız yazarın olgunluk döneminde yazdığı bir eserdir" (Karataş 495).

Bu çalışmada Karakoç'un şahsiyetler üzerinde geliştirdiği sembolizasyona bir fikir kaynağı oluşturması nedeni ile *Yitik Cennet* (1974) adlı eseri de dahil edilmiştir. Bu eser, İbn-i Arabi'nin *Füsûs-ul Hikem* eserine benzer bir biçimde oluşturulmuş, küçük bir peygamberler tarihidir. Peygamberlerin hayatlarını belirli değerler üzerinden anlatan tavrı diğer biyografik/monografik eserlerle ortak bir zemin yaratır.

Turan Karataş, "monografi" olarak isimlendirdiği Karakoç'un *Yunus Emre*, *Mevlâna* ve *Mehmed Âkif* adlı eserlerini de "sanatkârane bir üslupla anlatmaya çalışmış, üslup bakımından 'kendine özgü' ve edebî kıymeti olan bir metin kurmaya gayret etmiştir." (Karataş, 496) ifadesi ile değerlendirir. Bu kitaplar, Karakoç'un şiirsel tavrını ve dünyaya bakışını sembol isimler üzerinden anlatan edebî niteliği ağır basan eserlerdir.

I. Şah Bir Horoz Sesi: Yunus Emre

İlk baskısı Bedir Yayınevi'nce yapılan *Yunus Emre* kitabının Diriliş Yayınları'ndaki birinci baskısı 1965 yılına aittir. Yunus Emre biyografisi Karakoç'un yazdığı biyografik kitaplar içerisinde onun düzyazılarındaki şiirsel söyleyişinin ve bakışının oluşturduğu karakteristiğinin en belirgin biçimde ortaya çıktığı kitaptır. Özellikle Yunus Emre'nin hayatının menkıbelere dayalı olarak bilinmesi, Sezai Karakoç'un bu tür eserlerinde kullandığı sembolik yapı için geniş bir alan yaratır. Karakoç, Yunus Emre'yi anlatırken ve onun şiirlerinin imgesel yapısını çözümlerken bilinçli bir biçimde hayatının menkıbeleşmiş kısımlarını estetize eder. Bu stratejiyi menkıbenin yarattığı metafizik gerilimden istifade etmek için geliştirir. Zaman zaman bir sayfayı bulan uzun cümleler kurarak kuvvetli üslubun değer aktarımdaki etkisini arttırmak ister. Cümle kuruluşlarında yazarın aynı zamanda kuvvetli bir şair olduğunu hissettiren bir eda vardır. Bu eda, yadırgatıcı benzetmeler üzerine inşa edildiği için düzyazıda oluşturulmuş bir imge dünyası yaratır.

Karakoç, Yunus Emre biyografisine zamanın, çevrenin ve toplumsal şartların hazırlayıcılığını ifade ederek başlar. Kitabın giriş kısmı biyografi ve monografi türlerinin özelliğine uygun olarak gerçekçi sosyolojik, siyasi ve ekonomik tespitler içerir. Hicri 7, Miladi 13. yüzyılda Anadolu'nun durumu gözler önüne serilir. Bu tavır Mevlâna biyografisindeki tavırla ortaktır. Her iki büyük sanatkârın bu dönemde yaşamış olması, Anadolu'nun ruhsal, siyasi ve sosyal bakımdan yeni bir mayalanma ve yoğrulma çağına başında olması ile açıklanır. Bu durumu Karakoç, düz yazıda kurduğu imgelem ile şöyle ifade eder:

Moğollarla çarpıştıkları halde Anadolu'yu parça parça medrese, çeşme, kervansaray, cami ile örmeyi bilmişti Selçuklular... Halktan kopmamışlardı. Halkı içinden aydınlatmışlardı. Her eserin bittiği yerde, halkın gönlü başlıyordu. Sanki Anadolu Türk halkının ruhu, bir ateş kayasından ibaretti ve uzanan alevler, sırlı bir simya ile birden camiye, çeşmeye, türbeye, medreseye dönüşüyordu, çevriliyordu (Karakoç, Yunus Emre 7-8).

Selçukluların Anadolu'da inşa ettikleri sanat eserlerini de bu çağın ruhu ile ilişkilendiren Karakoç, çağın Mevlâna'yı Hacı Bektaş'ı, Hacı

Bayram-ı Veli'yi ve Yunus'u hazırladığını düşünür. Bu manada yine lirik bir benzetme ile Yunus Emre'yi taptaze ve şah bir horoz sesine benzetir. Bu horoz, Anadolu'da inşa edilecek büyük bir medeniyetin habercisidir. Anadolu'nun yeniden kuruluşunda, metafizik planın mimarı olarak ise Mevlâna gösterilir. Yunus'un da Mevlâna metafiziğini "görklü nazar" olarak vasıflandırmasına vurgu yapılır. Bu noktada Mevlâna için yapılan benzetme oldukça dikkat çekicidir. Karakoç'a göre Mevlâna: "Gece yolcuları için yüksek bir dağda yakılmış büyük bir ateştir" (Karakoç, Yunus Emre 15). Çağın ruhunu açığa çıkarmak için yapılan bu yorumlamanın ardından Yunus Emre'nin Türk şiiri ve düşüncesi için önemi ifade edilir. Saf ve katışıksız bir İslam şairi olarak değerlendirilen Yunus Emre'yi Karakoç'a göre esas özgün kılan durum, Allah sevgisinin etrafında geliştirdiği düşünsel ve estetik yapıdır. Yine Karakoç'a göre Yunus, bir şair olduğunu asla unutmadığı için Türkçe şiirin estetik yönünü bilgelikle birleştirerek zirve sayılabilecek bir seviye yakalamıştır. Bu noktada şiirlerinden hareketle Yunus'un hayatını yorumlamaya çalışan Karakoç, "Masalların Gerisindeki Gerçek" başlığı altında menkıbevi olanla gerçeği ilişkilendirir. Bu ilişki, Karakoç'un biyografik eserlerindeki temel mantığını da açığa çıkarır:

O, halk için bütün hayatı ile başlı başına bir epopedir. Gerçi, her büyük insanın hayat malzemesinden halk bir epepe örer. Ama yine de bazı realist çizgiler kalır. Yunus'un hayatını ise halk, yüzde yüz epopeleştirmiştir ve onun gerçeğini, sembollerin arkasına gizlemiştir. Aslında büyük insan, gündelik ayrıntılardan çok sembolleri yaşar da ondan biraz da. Ve semboller, çıplaklaştırılınca arkada realist çizgiler kalır. Ve zaten yalan sembolleştirilemez. Ve yalan epopeleştirilemez. Anlatmak istediğimiz realizm de 'deha realizmi'dir (Karakoç, Yunus Emre 25-26).

Bu strateji ile şiirlerinden hareketle Yunus'un hayatını sembolik düzlemde açığa çıkarmaya çalışan Karakoç'un en çarpıcı yorumu Yunus'un Hacibektaş dergâhında kendisine sorulan "Buğday mı himmet mi?" sorusuna verdiği cevaptır. Yunus'un "Ben himmeti neyleyeyim, bana buğday gerek, evde çoluk çocuk aç" diyerek realist bir bakışı ve ilmin özünü talep ettiğini ifade eder. Aynı biçimde Yunus'un Taptuk Emre dergâhına kırk yıl odun taşınması da şiirinde gözlemlenen 'realitydeki güzellik' stratejisine bağlanır. Tüm bu örneklerden hareketle Yunus'un şiiri ile halkı hakikate çağırdığı, sanatla ülküyü bu

biçimde birleştirdiği ifade edilir. Karakoç'a göre sanat ve din yüksek planda uyuşan yapılara sahiptir. Yunus, sanatla dini estetik bir planda birleştirmiştir. Bu yorumu da Yunus'un hayatında ona çift sofraya indiği menkıbesi ile açıklar.

Karakoç'un Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili kurguladığı ve yorumladığı en önemli menkıbe, Molla Kasım sembolü üzerinden ilerler. Menkıbeye göre Molla Kasım, bir ırmak kıyısında oturur ve Yunus'un şiirlerini okumaya başlar. Bin şiir okur ve bunları şeriata aykırı bularak yakar. Bin şiir daha okur, bunları da uygun bulmaz, uygun bulmadıkça suya atar. Üç bin birinci şiirinde kendisinin bu merhametsiz hükmünü ima eden bir şiirle karşılaşır.¹ Bu sefer hatasını anlar ve böylece geriye bin şiir kalmış olur. İnsanların bugün okuduğu Yunus şiirleri, bu şiirlerdir. Fakat yandığı için duman olup havaya karışan ve suya atıldığı için balıklara yem olan şiirlere acımanın gereği yoktur. Çünkü bu şiirleri de kuşlar ve balıklar ezberlemiştir. Kalan bir şiiri nasıl insanlar okuyorsa yakılan bir şiiri gökte kuşlar, suya atılan şiirleri de suda balıklar boyuna okumaktadırlar. Karakoç'un yorumu, tersten yapılacak bir okumayla Yunus'un şiirinin zaten tabiatın ritmini tutturduğu, kuşların ötüşü, nehirlerin çağlayışıyla doğa insan uyumu yakaladığı iması da anlamlı olabilir. Bu biçimde Yunus şiirinin ritmi üzerinden, doğa ve insan ilişkisini metafizik düzlemde olağanüstü bir şiirsellik ile ifade eden Karakoç, Yunus Emre'nin hayatı etrafında ortaya çıkmış menkıbelerin gerçeklikle ilişkisini dünyanın doğal işleyişi ile ilişkilendirmiş olur. Bu ritim doğa ile o kadar iç içedir ki, sanki Yunus, kuş sesleri ve balık hışırtıları şiirine yerleştirmiştir. Yunus'un şiirinin ritmi; tabiatın içine doğru uzanmış, kuşların dilinde ve balıkları vücudunda ses olmuştur. Yunus yalnız insan sesinin değil de oluşun senfonisini yazmaktadır. Şiir hilkatin sırrına öyle dokunmuştur ki insanda durmaz, öbür canlılara uzar. Bu biçimde 'realitedeki güzellik' Yunus şiirinde en saf hali ile vücut bulmuş olur.

Aynı menkıbe oldukça farklı bir açıdan şairin kendi şiiriyle arasındaki otokontrol ilişkisi bağlamında da Sezai Karakoç tarafından yorumlanır. Bu açıdan Molla Kasım, bir bakıma şairin kendi içindeki otokontrol

¹ "Derviş Yunus bu sözü eyri uyrı söyleme
Seni sigaya çeker bir Molla Kasım gelir."

veya özeleştirme mekanizmasıdır. Sezai Karakoç'un deyimi ile Molla Kasım, bir "spiritkritik" "otokritik" mekanizmasıdır. Molla Kasım, Yunus'un kendisidir ve şiirlerini kritik ede ede ortaya çıkarmaktadır. Bir şiir çıkarabilmek için iki şiirlik müsveddeyi yakmakta ve yırtmaktadır. Bir başka açıdan yapılan yorumda ise şiirlerinin bir kısmını kuşların bir kısmını balıkların ezberlemesi Yunus'un şiirinin tabiattaki bütün sesleri toplayan bir şiir ritmi yakalamadığı şeklinde yorumlanır.

Çalışmanın ilerleyen kısmında Sezai Karakoç, Yunus'un şahsiyetini şiirlerinden örnekler üzerinden açıklamaya gayret eder. Özellikle "ölüm" kavramı üzerine inşa ettiği şiirlerin "diriliş" fikrine açtığı kapı üzerinde durulur. Bu düşünce de yine Karakoç'un estetik ifadeleri ile ortaya konur:

Yunus'ta ölüm bir hiçlik değil daha diri ve daha canlı bir hayattır. İnsanlar orada sofralarından kurtulmuşlar ve yüzde yüz hale gelmişlerdir. İnsanı sorumluluğuna, her an kendini hesaba çekmesine yöneltir. Ölüm bir ipek böceğinin bir kelebeğe dönüşmesi, bunun için bir koza örmesi, şiddetli doğum acıları çekmesi, bir eser bırakması son olgunluğa doğru ilerleyiştir (Karakoç, Yunus Emre 44).

Benzer bir biçimde "Dertli Dolap" şiiri Yunus'un poetikasını ifade etmek üzere kullanılmış, şiir ile tabiat sanatla tabiat arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

Yunus'un menkıbevi hayatı, Sezai Karakoç'un dilinde derinlikli bir yorum boyutuna taşınır. Saf halk gerçekçiliğinden, gerçeküstü denebilecek bir düşünme biçimine kadar geniş bir alana tekabül eden Yunus Emre'nin hayatı, Sezai Karakoç'un dilinde estetik bir hermeneutik metnine dönüşmüştür.

2. İslam İdealisti: Mehmed Âkif Ersoy

Birinci baskısı 1968 yılında Yağmur Yayınları tarafından yapılan Mehmed Âkif Ersoy monografisi, ikinci baskısından itibaren Diriliş yayını olarak çıkmıştır. Kitap, "Hayatı, İnanç ve Düşünce Oluşumu, Savaşı" başlıklı bölümle başlar. Karakoç, bütün biyografi/monografi kitaplarında yaptığı gibi öncelikle dönemin siyasi ve sosyal arka

planını gözler önüne serer. Tanzimat sürecini iç ve köke dayanan yenilenme olmaktan ziyade, dışa dönüşme benliğini yitirme ve kültür medeniyet değişimi olarak algılayan Karakoç; Batılılaşmayı toptan reddeden bir bakışa sahip değildir. Ona göre kültür ve medeniyetin hassas ve mahrem bölgeleri Batı'ya kapalı, bilim ve gelişmeyle ilgili özellikleri ise Batı'ya açık olmalıdır. Oysaki Tanzimat süreci bunun tam tersi gelişmelere sahne olmuştur. Dönemin iç ve dış siyasetinin Osmanlı Devleti'ni mecbur bıraktığı süreçleri takip eden Karakoç, Âkif'in doğduğu zamanı ve mekânı hem geleceğin hem geleneğin kırılma zamanı olarak algılar. Bu noktada gelenek ve Batılılaşma arasında şöyle bir tespit yapar:

Sultan Hamid başa geçtiği zaman kadronun gelenekçi yaşlı elemanları ile gençleri arasında bir babalar ve çocuklar kavgası vardı. Batı'nın sistemli ve sürekli çalışmalarıyla babalar ve oğulların arası açılmıştı. Öyle bir sistem kurulmuş ki hep de açılacaktı. Yaşlılar devleti ayakta tutacak yetenekte değillerdi, gençler se onu olanca hızda korkunç bir uçurumdan aşağı atmak istiyorlardı (Karakoç, Mehmed Âkif 14).

Böyle bir toplumsal arka planda yetişen Mehmed Âkif Ersoy, Karakoç'a göre üç dönemde kendisini yetiştirir. Okul hayatından önceki dönemde geleneğin etkisini hisseden Âkif, okul döneminde tabiata realist bakış, gerçeği olduğu gibi görme ve olanı olduğu gibi aktarma alışkanlığı kazanmıştır. Sonrasında ise entelektüel ve kültürel birikimini vücuda getirmiştir. Son dönemde Âkif'in estetik bakış olarak olgunlaşmış ve şahsiyeti değişmez çizgilerini kazanmıştır. Bu vesile ile düşüncesinin özü oluşmuş ve şahsiyeti ile birleşmiştir. Bu olgunlaşma döneminden sonra Âkif'in 1908 Meşrutiyetinin getirdiği özgürlük anlayışını sorguladığı gözlemlenebilir. Bu eleştirel bakışta İttihat ve Terakki kadrosunun yetersizliğini gözlemlemesi etkili olmuştur. İttihatçıların temel hedef olarak padişahı ve eski kadroyu devirmeyi planlaması fakat sonrasında ne yapacaklarını bilmemeleri Âkif'in ideoloji üstü bakışına uygun düşmez. Zira Âkif'e göre Batıcılık, Türkçülük gibi ideolojik fikir akımları da dönemin sorunlarını açıklamak ve bu sorunlara çözüm geliştirmek için yeterli değildir. Bu noktada Âkif, inkılapçılar, Batıcılar ve Türkçüler karşısında İslamcılığın özgün bir noktasını yakalar. Âkif'in fikrî kaynaklarının Mısır ve Hint ekolünden

gelmesi, onun uluslararası düzeydeki düşünce akımlarından haberdar olmasını sağlamıştır. Bu çevrelerden yaptığı çevirileri; ülkenin o dönemdeki koşullarına göre yeniden yorumlayarak yerli bir İslamcılık ekolü için bir kapı aralama olanağı bulmuştur. Karakoç'a göre Âkif'in fikirlerinin özgünlüğü ve yerliliği; kaynağını sokaktan, aileden, klasik kültürden, toplumdan devletin sarsıntılı hâlimden ve nihayet kendinden almasından ileri gelir. Bu sayede çeviri yaptığı Ferit Vecdi, Muhammed Abduh, Cemaleddin Afganî gibi düşünürlerin fikirlerinden ayrı bir noktada konumlandırabileceğimiz bir İslamcılık yorumu ortaya çıkar. Karakoç'a göre Âkif'in fikir kaynağı bizzat toplum ve toplumda yaşayan düşüncedir. *Safahat* bu yıkıntıların safha safha anlatılışı ve bu yıkıntıların şairde bıraktığı acı izlerin derlenişi toplanişı ve tespit edilmiştir.

Karakoç, Âkif'in yaşam kronolojisine bağlı olarak I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki aksiyoner kişiliğinin de üzerinde durur. Monografinin bu bölümünde Karakoç'un bir sayfayı aşan benzetmelere dayalı oldukça uzun cümlelerle estetik bir yapı inşa ettiği gözlemlenmektedir. Hayat hikâyesinin sonunda Akif'in ölümünden sonraki süreçte onun tarihe mal edilişi üzerinde düşünür Karakoç. Karakoç'a göre günümüzde sağ düşünce bir sembol arayınca Âkif'i almaktadır. Sol ise eleştirecek bir isim ararken yine Âkif'i hedef tahtasına oturtmaktadır. Âkif ise bu çatışma karşısında sembolleşmekte ve halkın teveccühünü kazanmaktadır.

Karakoç'un Mehmed Âkif adlı kitabının ikinci kısmı "Şiiri" başlığını taşır. Karakoç'a göre Âkif'in hayatı şiire, şiiri de hayata dairdir. Âkif, hayatın acı çizgilerini en objektif ve dıştan tespit eden gözlerle hayatı yakalar. Bu sebeple şiirinde metafizik bir yük yoktur. Onun şiirindeki hayat şimdiki zamanın hayatıdır. Şimdiki zamanı anlatırken çoğunlukla toplumsal tablolardan istifade eder. Hasta birinin sıkıntıları, küfeci çocuğun ağır hayat şartları, Doğu ülkelerinin sefaleti, bir mahalle kahvesinin genel seviyeyi en hurda noktasına kadar ifşa eden çıplak hali, kadınların durumu, genel içtimai tembellik, bezginlik ve yılgınlık gibi konular bütün cepheleri ile masaya yatırılır. Âkif, inşa ettiği realist çerçeveyi idealin yedeğinde bulundurur ve bir vasita olarak kullanır. Bu vasitanın temel dayanak noktası da yine İslam'dır. Karakoç'a göre

Âkif'e tesir eden şartlar şöyle sıralanabilir: Klasik kültür, Batı realizmi, İslami ideali, tarihin en trajik günlerini yaşayan bir devlet ve millet, realiteye objektif ve tahlilî bakma alışkanlığı veren müspet bilgiler ve tahsili.

Karakoç, Âkif'in şiirinin yapısal özelliklerinden bahsederken onun aruzla yazması üzerine yorum yapar. Karakoç'a göre Âkif'in şiirdeki yoğun düşünsel yükü, biçim olarak aruz dışında bir olanağın kaldırabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple Âkif, aruzu en realist çizgilerle gündelik hayata büyük bir kuvvetle uygular. Karakoç'un bu yorumu biçim ve içerik arasındaki ilişkinin doğrudanlığı konusunda oldukça ilginç bir tespittir. Öte yandan içerik ve gerçekçilik açısından da Karakoç, Âkif'in şiirini, "Bütün bir toplumun günlüğü" olarak niteler.

Karakoç, Âkif'in I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşları sonrasında bir suskunluk evresine girdiğini ifade eder. Mısır'daki günlerinde yazdığı şiirleri ise "denize yaklaşmış bir nehrin psikolojisi" ifadesi ile açıklar.

Karakoç, *Safahat*'i incelerken bölümlerini odağa alarak ilerler. Karakoç'un tasnifine göre Âkif'in birinci kitapta toplumun sıradan yaşayışını tablolar hâlinde verir. Bu genel bir sosyolojik bakış oluşturur. İkinci kitap olan Süleymaniye Kürsüsü'nde cemiyette çarpışan ve er geç ona bir biçim verecek olan alternatif fikir ve görüşlerinin tenkidi yapılır. Bu şiirler spekülâtif yapı şiirleridir. Üçüncü Safahat olan Hakkın Sesleri'nde İslam idealinin ve Kur'an yolunun açıklanması söz konusudur. Bu açıdan Hakkın Sesleri, doktrinel şiirleri ve değer hükümlerini kapsar. Dördüncü kitap olan Fatih Kürsüsünde kitabında halkın ve aydınların genel bir incelenişi vardır. Bir bakıma siyasi kadro ve yansımaları sorgulanır. Beşinci kitap olan Hatıralar'da Âkif, gezilerinden edindiği intibalarla gerçekçi bir Doğu-Batı karşılaştırması yapar. Altıncı kitap Âsım'da tarihî ve epik bir yapı ile gelecek zamanın potansiyeli üzerinde durulur. Yedinci kitap olan Gölgelemler'de ise artık öteye bakış şiirleri vardır.

Karakoç'a göre Âkif, şiirle düşünmeyi edebiyatımıza sokan hemen hemen tek şairdir. Onun düşüncesi ve dünya görüşü samimiyettir. Âkif'i Claudel ve Eliot'la karşılaştıran Karakoç, onu bu şairlerden ayırt eden temel düşüncenin ahlakî ve sosyal problemlere bakış açısı

olduğunu ifade eder. Daha sonra Âkif'i Yahya Kemal'le karşılaştıran Karakoç, Yahya Kemal'de estetiğin, Âkif'te ise ülkünün ön plana çıktığını söyler. Buna bağlı olarak Âkif, aktüelin içinden bakarak geleceğe yönelik hamleler yapmakta, Yahya Kemal ise eski kusursuz vakitlere dönmektedir. Bu açıdan Yahya Kemal geçmişin destanını, Âkif ise bugünün ve geleceğin destanını yazmaktadır.

3. Biyografik Anlalamanın Kökeni Olarak Peygamberler Tarihi: *Yitik Cennet*

İnsanlar bu dünyadaki sınırlı süreleri boyunca, hayatın nasıl doğru ve verimli yaşanabileceğini düşünürler. Dünyanın şartları karşısında savrulmamak ve anlamlı bir hayat sürmek için insanoğlu kendinden önce yaşamış insanların hayatlarını öğrenmek ister. Bu bağlamda insanların yaşamdaki deneyimlerle ilgili olarak başvurdukları belki de en önemli kaynak kendilerinden önce yaşamış insanların hayat tecrübeleridir. Bu tecrübeler, özleşerek kolektif bir tecrübeler bütünü olarak belirli şahısların hayatında sembolleşebilir. Peygamberlerin biyografileri; krallardan, sanatkârlardan veya çok güçlü yahut zengin kişilerden bu bağlamda farklı bir konumdadır. Çünkü onların biyografileri toplumsal bir ruh gelişiminin şahsiyette somutlaşmış biçimidir. Neredeyse tüm dinlerin bu biçimde sembolik bir biyografik anlatımı vardır.

Sezai Karakoç, tüm şiirinin ve düşüncesinin merkezine Kur'an ve İslam'ı alan bir sanatkâr ve düşünce adamıdır. Bu bağlamda biyografik eserlerinin merkezinde de Kur'an insan hayatı ilişkilerinin somut ve soyut biçimde konu edinen peygamber kıssalar vardır. *Edebiyat Yazıları I* kitabında vurguladığı şekliyle "ruh ve metafizik" (Karakoç 2019) bu odağı anlamlı kılar. *Yitik Cennet* bu bağlamda estetik ve düşüncenin iç içe geçtiği bir yazma stratejisinin kitabı olarak düşünülebilir. "Sezai Karakoç, İbni Arabi'nin *Füsûs*'una benzer biçimde *Yitik Cennet* ile tarihe ve hayata, Peygamber ile bakar" (Çiçek 146). Kitap, 1974-76 yılları arasında *Diriliş Dergisi*'nde yazılan yazılardan oluşur. Bu yazılar, "Zülküf Canyüce" takma adıyla yazılmıştır. *Yitik Cennet*'te Karakoç peygamberler tarihine yeni bir yorum getirir. "İnanç, düşünce, İslam,

uygarlık gibi kavramlara mevcut ontolojik kabulleri yıkarak yaklaşır ve bu olguları alt anlamlarıyla bir kez daha ele alır. Böylece ortaya çıkan peygamber algısı bilindik bakışlardan oldukça uzak, madde ile iç içe geçmiş medeniyetin art-anlamı olmuş gibi görünür” (Koçakoğlu ve Demir 127). Bu biçimde ifade edilen peygamber figürü hem gerçekçidir hem de sembolik anlamının derinliklerini okura sunar.

Yitik Cennet, Hz. Âdem’in kıssası ile başlar ve Şeytan, Düşüş, Yılan, Havva, Yasak Yemiş: Buğday, Toprak, Özleyiş, Varış alt başlıklarından oluşur. Hz. Âdem’in kıssasının girişinde Karakoç, düşüşü Batı’nın soluğunun Doğu’ya değmesine bağlar fakat bu çerçevenin insanın evrensel yazgısına uygun olmadığını düşünmüş olma ihtimali ile kitabın devamında bu bakış açısına bir daha geri dönmez.

Karakoç, tüm biyografik eserlerinde takip ettiği bir metot olarak Hz. Âdem’in kıssasını da evrensel kaderin ortaya çıkışı ve tüm insanlığı temsil edecek bir sembol olarak okur. Ona göre evrenin bir örneği olan insan, ömrü içinde hilkatten kıyamete kadar sürecek olanı yaşar. Bu yaşam sadece birey olarak “âdem”in yaşamı değil insanoğlu manasında Âdem’in yaşam şablonudur. Bu bağlamda Hz. Âdem’in biyografisi bütün insanlığın biyografisidir. Onun düşüşü insanlığın düşüşünün temsili, onun dirilişi insanlığın dirilişidir. Karakoç’un Bireylerin hayat hikâyelerine paralel bir biçimde inşa ettiği makro medeniyet düşüncesi da bu örnek üzerinden ilerler. Ona göre medeniyetler öncelikle saf ve masum bir cennet hayatını yaşarlar. Sonra bir düşüşe uğrarlar ve daha sonra da imtihanlarından geçerek yeniden cenneti bulup kurtuluşa ererler. Âdem ve Havva’nın hayatları evrensel manada bu döngünün temsili olur. Hilkatte olan adeta bir sembol olarak tarihin başlangıcında durmakta ve ona maya ve öz olmaktadır.

Karakoç, *Yitik Cennet*’te öncelikle şeytan kavramı üzerine eğilir. Şeytan’ı, Kur’an-ı Kerim’de Bakara suresinde geçtiği şekliyle görevli bir melek olarak algılar. Ona göre şeytan, insanın eksikliğini tamamlayarak onun olgunlaşması için görevini yerine getirmektedir. Bu bağlantı ile bütün biyografik eserlerinde gözlenebilecek “düşüş” kavramını açıklar. Kavramı açıklarken şu düstur üzerinden ilerler: Diriliş için düşüş şarttır.

Bu düşünüş bireylerin ve medeniyetlerin tarihî koşullar çerçevesinde yaşaması gereken bir zorunluluktur. Aksi halde dirilişin gerçekleşmesi mümkün değildir. Yılan ve Havva sembolleri üzerinden insanoğlunun düşünüşünü açıklarken her düşünüşün bir dirilişe gebe olduğunu, her dirilişin de kutlu bir ölüme açıldığını estetik benzetmelerle inşa eder. Bu benzetmeler arka planda İslam toplumunun dünyaya bakışının da izdüşümüdür. Örneğin kadın arketipi olarak Havva, onun şiirinde Hristiyan mitolojisinde aktarıldığı gibi suçlu bir kişilik olarak görülmez. Havva, Âdem için dışa açılan bir pencere, bir köprüdür.

Kişilerin hayat hikâyelerini arka planda işleyen büyük kader ekseninde sembolik yanları ile şiirsel bir biçimde okuyan Karakoç; düşünüşe, yasak yemiş olan buğday sembolü üzerinden bir yorum getirir. Bu okumaya göre Âdem cennette iken metafizik bir anonimlik içerisinde. Buğday sembolü bu bağlamda bir tuzak olmaktan ziyade bir tohumdur. Buğday, bir düş gibi başlayan medeniyetin realiteler ile karşılaşmasının ve varoluş savaşına girişmesinin sembolüdür. Toprak sembolü de bu bağlam içerisinde bir sınıyıcı ve hazırlayıcı olarak izah edilmiştir. Toprakla sınılanmış buğday, yeniden doğuş için gerekli tecrübeyi ve enerjiyi kazanmıştır. Medeniyetler de bu şekilde düşünüşten sonra yepyeni bir dirilişe gebedir. Tam bu noktada Karakoç estetik ve sanat anlayışını bireysel ve toplumsal kaderle ilişkilendirerek yepyeni bir bakış açısı ortaya çıkarır. Estetik düzeyde diriliş, sanat ve medeniyet çerçevesinde de eserlerle ortaya çıkar. Ona göre insanoğlu "malzeme de ölür, eserde dirilir". Bundandır ki dünyada ölüş, bir dirilişe çıkıştır. Bütün peygamberler tarihi bu çilelerin gebe olduğu dirilişe yönelir. Peygamberlerin ateşte yanmaktan kurban olarak kesilmek üzereyken bırakılmaya, kuyulara atılmaktan, kervanlara satılmaktan zindanlarda yatırılmaya, balık karnında kalmaktan ve testere ile kesilmeye kadar çektikleri çileler diriliş içindir. İnsan yaratılmış, sonra yüceltilmiş, sonra imtihan için ruh pişsin ve olgunlaşsın diye madde aslına döndürülmüş, ondan ruh aslına dönmesi istenmiş ve bu yönde göstereceği bütün çaba desteklenmiştir. Karakoç, bireylerin, medeniyetin ve sanatın takip etmesi gereken yolun da bu öz üzre olması gerektiğini düşünür.

Hz. Âdem'den sonra Hz. Nuh'un biyografisi esere konu edilir. Hz. Nuh'un kıssasında da vurgu, güncel şartlardan bağımsız, kaderin

üstündeki kader üzerinedir. Bu kaderin ifadesi ise estetik olarak "gemi" sembolü üzerine inşa edilir. Fikri planda bütün medeniyetlerin sapkınlıklar ve kötülüklerle bir tufana düçar olduğu ve bu tufanın ancak kurtarıcı gemi ile aşılabacağı vurgulanır. Nuh'un gemisi böylece zaman üstü olarak, inanmış insanların oluşturduğu topluluğun simgesi hâline gelir. Bugün ve her zaman insanlar ancak gerçek anlamda inanarak ve iman edip, birbirlerine güvenerek, sabırla hakkı tavsiye ederek tufandan kurtulabilir. Nuh'un gemisi; inancın, dirilişin ve umudun ifadesidir. Her an tabiatın içinde tufanlar cereyan etmekte fakat insanoğlu bu tufanları değerlendirmeye yanaşmamaktadır. Oysaki onun görevi tufanın verdiği mesajı algılamaktır. Bu bağlamda Karakoç, durumu şöyle ifade eder; "Peygamberlerin gelişi ruhun bir şölenidir. Bu şölene tabiat da katılır. Şüphesiz mucize dili ile..." İnsanlık ancak tufan imtihanından sonra kendini aydınlatan bir meşale olabilir (Karakoç, Yitik Cennet 39).

Karakoç'un peygamberler tarihini anlatırken inşa ettiği şablon hem bireylerin hayatına uygundur, hem de medeniyetlerin gelişimini ifade eder. Tüm bunların yanında bu şablon, Karakoç'un şiirinin kaynaklarına da ışık tutar. Paralel ilerleyen bu anlatım biçimleri, özünde insanın sonsuz yolculuğu anlatısının çeşitlemeleridir. Bu şablon bilimsel açıdan da algılanabilir, duygusal açıdan da. Ona göre "gerçeğin öbür yüzü insanlık tarihinde, daha derin bir yüzü de insanlığın kaderindedir." Bu bakışa göre insanlığın kaderi bilimin nüfuz edemediği metafizik ve estetik bir gerçeklik sistemi oluşturur. Bir ucu insan psikolojisinde, bir ucu toplumsal yaşamın düşünsel yansımalarında olan gerçeklik sistemi, insanlığın kaderinden geçerek kozmik bir gerçeklik sistemi olmaya doğru uzanır. Bunun içindir ki insan, bir nevi küçük evren olarak görülmüştür.

Bu sistematik içerisinde Karakoç, Hz. Âdem ile medeniyetlerin çocukluğunu anlatırken, Hz. Nuh ile sınanmayı anlatır. Diğer peygamberler de büyük insanlık tarihinin sembolik yüzleri olarak *Yitik Cennet*'te yerlerini alır.

Karakoç'un oluşturduğu metafizik ve gerçeğin uyumuna dayalı sistematiğe göre Kur'an'daki kişi örneklerinin tümü ve bütün kıssalar

ilahi takdirin, tek kişi psikolojisindeki gölgeleridir. Tufan gerçeğinin manevi yorumu ise insanoğlunun tarih, zaman, hayat ve kader problemleri ile yüz yüze gelip boğulacak gibi olduğu anda ilahi lütufla kurtuluşunun izahıdır. Sonuç olarak en büyük tehlike anında bile uygarlığın temel inanç, düşünce ve duyarlılığına dönüşünü sembolize eden bir Nuh'un gemisi vardır. Gemiye inançla binip kurtulanlar maddeyi anlama ve yeniden öğrenerek bir Rönesans yaratırlar.

Hz. Nuh'un kıssasından sonra anlatılan peygamber hayatı Hz. İbrahim'e aittir. Hz. İbrahim'in Allah'ı ararken söylediği "ben batanları sevmem" ifadesi Karakoç'un yorumuna göre "insanlığın doğayı metafizik olarak algılayabilme çıtasına erdiğinin" göstergesidir. Hz. İbrahim, kalbin eşyaya dost olan eğilimini kırarak gerçeğe ulaşmış bir peygamberdir. Hz. İbrahim'in biyografisi sadece bir peygamberin kıssası olmaktan ziyade Karakoç'a göre bir milletin doğuşudur. Bu millet ırk ve coğrafyaya göre değil, inanca göre biçimlenmiştir. Hz. İbrahim'in ay, yıldız, güneş gibi makro âlemler karşısındaki tavrı; insanlığın fiziksel şartları aşıp hakikat milleti hâline gelmesinin sembolizasyonudur. Bu sembolizasyon, Batı mitolojisinin trajik yazgısından oldukça farklıdır. Zira İbrahim, İsmail, bıçak ve kurban sembolleri trajik bir ölüm yargısından ziyade bir irade imtihanının, bir gönül imtihanının göstergesidir. Bu imtihana bıçak, yani eşya, dahi özverisi ile katılır. Sabır, tevekkül, rıza, feragat ve fazilet gibi medeniyet kavramları bıçak ve kurban modelinde sembolleşir. Bu semboller toplum ve tarih planında da bir seri gerçekleştirmelerin kaynağını oluşturur. İlahi kurban geleneğinin bir başka yansıması olan Hz. Hüseyin geleneği de fedakârlıkların medeniyetler içinde kurucu bir unsur olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in biyografisi "Yitik Cennet" in ortaya çıkarılışı davasıdır. Radikal olmanın, tavrını ortaya koymanın ve köklü seçimlerin ifadesidir. Hz. İbrahim'in biyografisi bu anlamda medeniyetlerin ve insanın evrensel yazgısının bir hakikat medeniyetinde ortaya çıkışıdır.

Hz. Yusuf kıssası ise Hz. Âdem ile varoluşunu temellendiren, Hz. İbrahim ile millet düşüncesinin ilkelerini ortaya koyan şablonun devletleşme sürecini anlatır. Hz. Yusuf ile başlayan süreç Musa, Davut ve Süleyman peygamberlerle olgunlaşarak dünya devleti mefkûresini ortaya çıkarır. Bu mefkûre sadece bir toplum sistemi veya örgütlenmesi

değildir. Ülküler, düşünce ve sanatlar devlet kanalıyla eşyaya yön verir. Bu biçimde oluşmuş bir yapı, uzun süre yaşama imkânına kavuşur. Hz. Yusuf'un buğday biriktirme ve dağıtım planlamasında bu organizasyon şeması gözlemlenir. Bu gerçekçi şema Marks'ın "Yitik Cennet" yanılığının da kusurlarını gösterir. Hz. Yusuf'un kıssası, halkı köleleşmeden, devleti de putlaşmadan kurtarır. Bu şema bir anlamda hakikat medeniyetinin kurduğu devletin dirilişidir.

Karakoç'un peygamberler tarihi üzerinden kurduğu örnekleme, Hz. Musa, biyografisi ile önce tabiatla, sonra insanlarla ve tarihle hesaplaşan, fiziği aşip metafiziği bulan insanoğlunun özünü ifade eder. Bu süreçte Hz. Yusuf'la başlayan devletleşme süreci, ideal bir forma Hz. Süleyman'la ulaşır. Hz. Süleyman'ın biyografisinde tabiatüstü ve metafizik tabiatla kusursuz bir uyuma ulaşılmıştır. Onun döneminde devlet ve hakikat iç içe geçmiştir. Süleyman Peygamber'in döneminin bitişi, eksik olmayanın sadece Allah olduğu fikrini izah eder.

Karakoç, cennetin sekiz kapısı ile eşleştirdiği sekiz peygamberin hayatını Hz. Yahya ve Hz. İsa ile devam ettirir. Hz. Yahya ve Hz. Zekeriya'nın biyografileri, Hz. İsa'yı tamamlamak üzere kullanılır. Onların şehadetleri Hz. İsa ile gelecek yeniden doğuşun habercisi olarak okunur. Hz. İsa ise Roma'nın inşa ettiği putlaştırılmış yapının metafizik antitezidir. Onunla metafiziğin lirizmi donmuş ihtişamı eritir. Mermerler üzerinde bir fidan biter. Hz. İsa'nın yaşamı Yahudiler, Romalılar ve Hristiyanlar tarafından yanlış yorumlanmıştır. Karakoç'a göre Roma onu bir bağımsızlık savaşçısı, Yahudiler bir din bozguncusu, ona inananlar ise onu ilahlaştırarak insan tanrı olarak algılamışlardır. Oysa Hz. İsa rahmeti müjdeli verecek son diriliştir.

Tüm peygamberlerin yaşam öyküsü Sezai Karakoç'a göre son peygamber Hz. Muhammed'in getireceği kusursuz bilinci hazırlamak üzere oluşmuştur. Hz. Muhammed ve onun getirdiği ilkeler cennetin ta kendisidir. Nuh'un kurtuluş gemisi, Hz. İbrahim'in var ettiği millet, Hz. Yusuf'un hükümlerliği, Hz. Musa'nın toplum kuruculuğu, Hz. Süleyman'ın kusursuz devlet inşası, Hz. Yahya ve İsa'nın hazırlayıcılığı onda tamam olmuştur. O, inananların toplumunu ve devletini kurmuştur.

4. "Görklü Nazar"la Gönlün Dirilişi: Mevlâna

Sezai Karakoç, biyografik eserlerindeki ruhçu-özcü tavrını *Mevlâna* eserinde de hissettirir. Aralık 1988-Mart 1989 arasında *Diriliş Dergisi*'nde yazdığı *Mevlâna* biyografisine de kavramlar odağında ilerleyerek başlar. "Şeb-i Arus" kavramını *Mevlâna*'nın biyografisini özgün ve kalıcı bir yere konumlandıran bir ruh durumu olarak yorumlar. Yunus Emre biyografisinde de benzer bir strateji olarak gözlemlenebilecek devrin şartlarının kişiliğin ve sembolün oluşmasındaki önemi üzerinden biyografiye giriş yapar. Karakoç'un bu stratejisi, ruhun biçimlenmesinde sosyal koşulların etkisini ön plana çıkararak, biyografinin sadece menkıbeleşerek gerçekçilikten uzaklaşmasını önleme işlevine sahiptir. Özellikle Yunus Emre ve *Mevlâna* biyografilerinde, anlatılagelen menkıbeleşmiş olayları da âdeta bir arketipsel sembolizmle yorumlar.

Mevlâna'nın biyografisini Anadolu'ya gelişi ile başlatan Karakoç, Anadolu'yu "Doğu ile Batı'nın kılıç kılıca, fikir fikire, göğüs göğüse geldiği ve kaldığı" (Karakoç, *Mevlânâ* 8) iki ülke sınırı biçiminde tanımlarken Anadolu coğrafyasının İslam düşüncesine kattığı özgün fikir uçlarını da çevre koşulları ile birlikte değerlendirmiş olur. Ahmed Yesevî'nin sesini Batı'ya taşıyan *Mevlâna*, Yunus Emre, Hacı Bektaş, Cemaleddin Aksarayî, Seyyid Burhaneddin, İbrahim Tennurî, Hamideddin Aksarayî, Hacı Bayram-ı Velî gibi isimleri makro planda İslam'ın yeryüzündeki yayılışının erleri olarak algılar. Bu algı da Karakoç'un kaleminde şiirsel bir özellik kazanarak sürekli sembol ve tarih arasında dönüşümlü bir biçimde anlamlanır:

Anadolu toprağı hep böyle güneşler doğuran bir toprak oldu o şehitlerin kanıyla yoğrula yoğrula... Fizik ve matematik kanunları ile bile bu doğrudur. Çünkü şehit kanı ağırlığıyla, miktarıyla, anlamıyla taşa ve toprağa geçti. Taştan ve topraktan ziyade oldu. Toprağın özünü değiştirip kendi özünden bir öz verdi ona (Karakoç, *Mevlâna* 11).

Karakoç başlangıçtaki saptamasını, lirik özelliklerini koruyarak derinleştirir. Daha sonrasındaki yorumlamasında da sembolizmin gerçekte arasındaki karineyi ön plana çıkararak metnini tamamlar. Taşın ve toprağın değişip insani özün ona işlemesi sürecini, Anadolu'da inşa edilen cami, han, hamam, kervansaray gibi medeniyet kurucu faaliyetlerle ilişkilendirerek sanatın dünyaya verdiği ruhu kavrama girişiminde bulunur. Bu manada Karakoç'un medeniyet tasavvurunun da inşa edilmiş mabetlerle yetinmediği ve onun eylemle canlı ve sürekli kılınması gerektiği fikri de hissedilmiş olur. Karakoç'un "Gülün de anlamı bitişmişti ta Peygamberin doğumuna kadar" ifadesi, estetiğin coğrafyaya bağlı gelişen sembol ve düşünce dünyasına nüfuzunu örneklediği düşünölmelidir.

Mevlâna'nın yetişme sürecini Haçlı ve Moğol istilaları ile birlikte okuyan Karakoç, Mevlâna'yı bu iki büyük karşıt güce, fikir ve estetik açıdan mukavemet edecek bir olgunlaşma çizgisi üzerinden anlatır:

Daha çocuk yaşta iken babasının yanında onu gören Muhyiddin-i Arabî'nin ne acayip bir şey görüyorum; Güneş, Ay'ın arkasından gidiyor" dediği de ister doğru ve bir keramet ister bir yakıştıрма olsun çağın psikolojisini ve büyüklerin umut ve iyimserliğini yansıtması açısından önemli ve isabetlidir (Karakoç, Mevlâna 17).

Karakoç'un geliştirdiği estetik anlatma stratejisinde görünenin arka planındaki asıl ruh hedeflendiği için anlatının menkıbe veya tarihî bilgi olması durumu çok önemli değildir. Zira bu durum söylenegelme gücünü kazanmışsa ve menkıbeleşecek kadar toplum hafızasında yer etmişse, o olay veya durumun arka planındaki enerji, sembol inşa edecek kadar kuvvetlidir. Bu durumda menkıbenin veya tarihî olayın arka planındaki ruh, tetikleyici olarak yüzlerce yıl sonra da aynı anlam alanına işaret edecek bir sembole dönüşür.

Mevlâna'nın ilk yetişkinlik çağını ve eğitimini devrin sosyal şartları ile birlikte okuyan Karakoç, Mevlâna'ya getirilen "Moğol işbirlikçisi" eleştirisi karşısında, oldukça net bir çerçeveye belirler. Ona göre Mevlâna'nın ilmî cephesi Moğol hâkimiyeti altında bile halka tesir etmiş, bu yüksek ve makro hedefli entelektüel seviye, gelecekte Moğolların dahi İslam'a ısınması için bir aralık bırakmıştır.

Sezai Karakoç'un biyografik eserlerinde dikkat çeken önemli bir husus benzetmelerle kurguladığı çerçevelerdir. Şiirlerindeki temel soyutlama stratejisi, biyografilerinde tersine işler. Dilde ve halk muhayyilesinde muhkem bir biçimde oluşmuş sembolizasyonları benzetmeler yolu ile olguları somutlaştırmak için kullanır. Örneğin insanların ruhunda ani olduğu sanılan değişmelerin aslında büyük hazırlık dönemleri istediğini deprem sembolizasyonu üzerinden anlatır:

Oysa hiçbir değişim ve oluşum, birdenbire olmaz nokta derinlerde, görünmeyen planda, yavaş ve uzun bir hazırlanma dönemi olur. Bir deprem gibi. Biz sanırız ki, deprem ansızın olur gerçekte ise kim bilir toprağın derinliklerinde ne kadar zaman, nice fiziki ve kimyevi etki karşı etki oluşum serilerinin birbirini izlemesinden sonra yeraltına sığmayacak hale gelen patlamaların yeryüzüne çıkması zaruret hâline gelmekte... Ruhtaki oluşumlarda bir bakıma böyledir. Yalnız şuurumuzun değil şuurtaltımızın da uzun sürede kendine mahsus bir tarzda bir eğitim alması söz konusudur (Karakoç, Mevlâna 21).

Bu nispeten teknik benzetmeyi Sezai Karakoç, gülün açılmasını bekleyen ve açıldığı anı kaçıran bülbül hikâyesi ile tamamlayarak estetik bir somutlaştırma çerçevesi yaratır. Kullandığı imgelerle de gelenekle bağ kurarak kendine özgü bir lirizm yakalar.

Mevlâna'nın olgunlaşma sürecini medrese ve bireysel özellikler çerçevesinde yorumlarken Sezai Karakoç, İslam düşünce geleneğinden yaptığı karşılaştırmalarla şiirinin geleneksel kaynaklarını düzyazılarında da göstermiş olur. İmam Gazalî'den başlayarak çizdiği çerçevede, Gazalî'yi ilim kaynaklı sarîh düşüncenin kurucusu, İbn-i Arabî'yi ise İslam düşüncesinin soyut cephesini inşa eden bir düşünür olarak görür. Ona göre Gazalî kafa dünyasının sembol hocalarından biri; İbn-i Arabî de ruh dünyasının baş pirlereindir. Bu zincirin son halkası olan Mevlâna ise aklın idrakini aşan facialar karşısında, ruhun kamaştığı noktada kalbe müracaat etmiştir. Mevlâna'nın öncüllerinden temel farkı, halkın gönlünü odağa alarak onun dilinden konuşması, bu biçimde musiki ve şiirle üstün bir estetik boyut yakalamış oluşudur. Şems-i Tebrizî'nin Mevlâna biyografisindeki konumunu da ilim ve kalp arasındaki birleşmeyi sağlayan saf bir samimiyet olarak belirler Karakoç. Bu manada biyografinin en etkili kısımlarından birini Şems ve Mevlâna arasındaki ilişkinin anlatıldığı kısım oluşturur. Karakoç,

dedikodu hâline gelmiş veya çeşitli biçimlerde özünden saptırılmış yorumlara hiç yüz vermeden bir ruh tamamlanması imajı çizer:

Şems-i Tebrizi'nin gelişi, Mevlâna'nın kendine gelişi, kendini buluşudur. Gönlünün ilk silahını denediği nişan tahtasıdır. Bir yankıdır Şems-i Tebrizi, Onunla konuşmak Mevlâna için bir monologdur... İki ruhlardır onlar. Büyük yolculukta kader arkadaşı, kader yoldaşlarıdır. Mevlâna ve Şems-i Tebrizi, aynı ruhun iki yüzü. Bir elmanın iki yarısı (Karakoç, Mevlâna 39-40).

Mevlâna'nın üstte konumlanan, resmî tarafı ile kendi içine kapanan sırrını; samimiyet ve çaba ile halka açan iki isim olarak Şems ve Selahaddin-i Zerkubî'dir.

Mevlâna'nın yaşamındaki menkıbeleşmiş olayları sembolik arka planını açıklar biçimde okuyan Karakoç, onun bir papazla selamlaşma hikâyesini, tevazu, diyalog ve tebliğ ekseninde yorumlar. Ona nispet edilen "Ne olursan ol yine gel." cümlesini de hümanizmle açıklanmasına muhalif bir biçimde farklı bir okumaya tabi tutar. Ona göre bu çağrı gerçekten Mevlâna'ya ait olsun ya da olmasın önemlidir. Zira sözün çağırdığı yerin İslam oluşu, bu sözü onun fikrinin ruhuna uygun olduğu yorumun kapı aralar.

Biyografinin son kısmında Sezai Karakoç, kitapta dağınık olarak zaman zaman bahsettiği Mevlâna'ya ait eserleri odağa alır. Molla Câmi'nin "peygamber nist, veli dared kitab"² sözü ekseninde kitapların kıymetini yine soyutlamalarla ve şiirsel bir dille açıklar. *Mecalis-i Seba*'yı "Bir yüzü açık açık fıkha, öbür yüzü gizli gizli ledün bilgisine bakan konuşmaların derlenişi" olarak tanımlar. *Divan-ı Kebir*'i Mevlâna'nın kendi kendine ve kendinden geçerek söylediği şiirler şeklinde ifade eder. Mesnevî, hazır ve gaibdeki tüm insanlara derli toplu bir hayat görüşünü temsiller, hikâyeler ve mazmunlarla anlatan, adeta bir nehir gibi akan çağrışımlar zinciridir.

Sonuç

Duygu, değer, düşünce ve yargıların aktarılmasında insan hayatının odağa alınması, yazılı ve sözlü anlatım için oldukça eski bir

2 "Peygamber değildi, fakat kitabı vardı."

yöntemdir. Çünkü anlatı "insan" ve onun hikâyesi ile bir tutarlılık kazanır. Destanlar, menkıbeler, peygamber kıssaları, fıkra ve nükteler bu tür aktarımı bazı yönleri ile örnekleyebilir. Modern dünyada insan hayatının odağa alınarak yapılan aktarımlar monografi ve biyografi türleri altında sınıflandırılır.

Biyografi ve monografiler günümüzde üslup ve ifade açısından edebî söyleyişten ziyade açıklayıcı anlatım biçimine yaklaşmış türlerdir. Bu yakınlaşmanın bilimsel söylemin oluşturduğu güvenilirlik duygusu ve yarattığı tahakkümle ilgili olduğu düşünülebilir. Edebî söylem, içerdiği duygusal yoğunluk ve estetiği ön plana alışı ile farklı bir noktada konumlanır.

Sezai Karakoç, bir şair olmasının yanında düşünsel yoğunluğu bulunan düzyazılar da kaleme almış bir yazardır. *Yunus Emre* (1965), *Mehmed Âkif* (1968), *Mevlânâ* (1988) ve *Yitik Cennet* (1974) adlı eserler Sezai Karakoç'un biyografik/monografik özellikler taşıyan kitaplarıdır. Kitaplarda odaklanılan kişilerin yaşamöyküsünün değer aktarımı ve didaktik özellikleri dışında üslubun dikkat çekici düzeyde farklı özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Tüm kitaplarda tutarlı bir biçimde özgün nitelikleri ile vücut buluşan bu üslup özellikleri, Karakoç'un düşünce dünyası ile estetik duyarlılığın birleştiği noktaya işaret eder.

Sezai Karakoç, şiirlerinde de makalelerinde ve düşünce kitaplarında da bireyin dünyayı değiştirebileceği düşüncesi ile hareket eder. Karakoç'a göre birey, çevresinden ve içinde yaşadığı toplumdaki sorumludur. O, insanları sanatkâr ve "peygamber" figürleri üzerinden ideal bir yaşama davet eder. Bu sebeple Sezai Karakoç kitaplarından bazılarını "biyografi" türünde yazmıştır.

Karakoç, biyografik eserlerinde öncelikle dönemin tarihi ve toplumsal koşullarını inceler. Daha sonra bireyin bu koşulları değiştirme potansiyeli üzerinde düşünür. Ona göre, bu potansiyelin harekete geçirilmesi için örnek alınması gereken kişiler de peygamberler ve sanatkârlardır. Çünkü peygamberler ve sanatkârlar dünyayı ve şartları metafizik bir bakışla kavrarlar. Bu bakış onların yaşamlarını da etkiler. Dolayısıyla onların hayat hikâyelerini okuyan insanlar da dünyayı metafizik yönleri ile kavrayabilir.

Karakoç, *Yunus Emre* (1965) kitabında, büyük Türk şairi Yunus Emre'nin hayatını ve şiirini odağa alır. Diğer biyografi kitaplarında olduğu gibi kitabın başlangıcında dönemin sosyal ve tarihi durumunu yorumlar. Bu yorumlardan hareketle ortaya çıkan ideal insan tipini açıklar. Böylece tarih ve insan arasında ilişki kurar. Yunus Emre'nin hayatındaki efsaneleşmiş olayların üzerine eğilir. Bu olayların simgesel anlamlarına dikkat çeker. Özellikle Yunus Emre'nin hayatının menkıbeleşmiş yönleri Sezai Karakoç'un şair duyarlılığıyla oldukça estetik yorumlamalarla açığa çıkarılır.

Mehmed Âkif (1968) adlı eserinde ise Karakoç, günümüze daha yakın bir döneme odaklanır. Kitapta, Osmanlı Devleti'nin yıkılışa giden dönemindeki sosyal ve siyasal durumu yine bir şairin hayatı üzerinden incelenir. Önemli bir fikir adamı ve şair olan Mehmed Âkif'in hayat hikâyesi, dönemin fikir hayatı hakkında da önemli bilgiler sunar. Âkif'in dönemindeki sosyal ve siyasal olaylardaki fikri tercihleri üzerinden yapılan yorumlamalar, derinlikli özellikler taşır. Karakoç, bir şairin dünyayı algılama biçiminin içerdiği estetik bakış nedeni ile kazandığı derinliği önemser. Bu açıdan Âkif gibi bir şairin dünyayı algılama biçiminin topluma söyleyecek çok şeyi olduğunun bilinci ile yorumlamalarını yapar.

1988 yılında yayınlanan *Mevlâna* kitabı da yine önemli bir İslam düşünürü ve şairi olan Mevlânâ'ya odaklanır. Mevlânâ'nın şiiri, düşüncesi ve kendi çağı üzerindeki etkisi kitapta anlatılır. Sezai Karakoç, Mevlânâ'nın yaşadığı dönemin Doğu toplumları için önemli bir kırılma dönemi olduğuna dikkat çeker. Böyle bir çağda bir şairin toplumun düşünce dünyasını değiştirecek kadar etkili olmasını Karakoç çok önemser. Büyük bir toplumsal değişimin bir şair tarafından yapılmış olması da Karakoç için önemlidir.

Karakoç'un biyografi/monografi olarak değerlendirilebilecek son kitabı *Yitik Cennet* adını taşır. Kitap 1974 yılında yayınlanmıştır. *Yitik Cennet* aslında kısa bir peygamberler tarihidir. Kitapta Âdem Peygamber'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar yaşamış bazı peygamberlerin yaşam hikâyeleri üzerinde yorumlamalar yapılır. Âdem, Nuh, İbrahim, Yusuf, Yahya, İsa, Zekeriya peygamberlerin hayatları, kutsal kitaplardan hareketle simgesel boyutları ile işlenir. Kitapta anlatılan son peygamber

Hız. Muhammed'dir. Karakoç, Hız. Muhammed'i anlatırken bütün bir insanlık tarihinin ulaştığı son seviyeyi de anlatmış olur.

Sezai Karakoç, biyografi/monografi özelliği gösteren tüm kitaplarında, tarihî dönemler ve dönemlerdeki toplumsal olaylar arasında bağlar kurar. Hayatını anlattığı kişileri kendi döneminin şartları içerisinde anlatmayı tercih eder. Bu biçimde öncelikle gerçekçi bir bakış oluşturur. Karakoç, Özellikle toplumsal çöküntülerin onarılıp yeni bir toplum inşa edilmesinde bireysel çabaların önemine inanır. Fakat kitaplarında incelediği kişiler; devlet adamları, filozoflar, bilim adamları değil; peygamberler ve şairlerdir. Çünkü Karakoç, peygamber ve şairlerin söz vasıtasıyla toplumda metafizik bir uyanışı sağladıklarına inanır. Çünkü Karakoç için toplumları sağlıklı yapan, onların değerleri ve inançları ile inşa ettikleri medeniyettir. Bu medeniyetin ruhunu da söz ve inanç oluşturur.

Kaynakça

Baş, M. Kevser. *Diriliş Taşları: Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar*. Lotus Yayınevi, 2008.

Çiçek, Dursun. "Yitik Cennet: Risalet Penceresinden Bir Medeniyet Tasavvuru (Yeni Bir Füsüs Denemesi)". Editör A. Dursun, *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı*, Medeniyetin Burçları Derneği Yayınları, 2015. ss. 144-151.

Kanter, Beyhan. *Kutsalın Sembolik Yüzü/ Medeniyetin Dirilen Aktörü: Taħa*. Editör A. Dursun, *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı* Medeniyetin Burçları Derneği Yayınları, 2015. ss. 280-291.

Karakoç, Sezai. *Mevlâna*. Diriliş Yayınları, 1999.

Karakoç, Sezai. *Yunus Emre*. Diriliş Yayınları, 2006.

Karakoç, Sezai. *Mehmed Âkif*. Diriliş Yayınları, 2007.

Karakoç, Sezai. *Yitik Cennet*. Diriliş Yayınevi, 2013.

Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları I: Medeniyetin Rüyası, Rüyanın Medeniyeti Şiir*. Diriliş Yayınevi, 2019.

Karataş, Turan. *Doğu'nun Yedinci Oğlu: Sezai Karakoç*. Kaynak Yayınları, 2013.

"monografi" Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> 2022, 08 02.

Koçakoğlu, Bedia ve Demir, Ayşe (2015) "Bir Azizin Hasreti Olmak (Sezai Karakoç'un Peygamber Tasavvuru)" *Selçuk Üniversitesi/Selçuk University Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters*, Sayı/ Number: 34, ss. 123-170.

Tuncer, Hüseyin. "Beşerî Aşktan İlahi Aşka Adım Adım: Mona Roza." Editör A. Dursun *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı*, Medeniyetin Burçları Derneği Yayınları, 2015.

Tüzer, İbrahim. "Kentten Medeniyete Yitmeyen Yedinci Oğul: Sezai Karakoç'un Şiirlerinde İnsanî Yabancılaşma." *Sezai Karakoç*. Editörler Mehmet Çelik, Yakup Çelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi, 2010.

